

OQ QO‘YUNLI ETNONIMINING ETIMOLOGIYASI

Jumayev G‘ayratjon Ismatullo o‘g‘li

Stajor-tadqiqotchi

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

gayratjonjumayev44@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-6742-587X>

***Annotatsiya.** Ushbu maqolada XIV-XV asrlarda tarixiy manbalarda Oq qo‘yunlilar nomi bilan tilga olingan hamda Kichik Osiyoning sharqida vujudga kelgan davlat nomi etimologiyasi haqida so‘z yuritdik. Ushbu Oq qo‘yunli nomi anglatgan ma‘nolar va ularning ildizlarini tahlil etdik.*

***Kalit so‘zlar.** Oq qo‘yunlilar, Boyondur, Uzun Hasan, turkmanlar, Rashididdin Hamadoniy, totem, Qora qo‘yunli, Dajla.*

ETYMOLOGY OF THE AK KOYUNLU ETHNONYM

Jumayev Gayratjon Ismatullo o‘gli

Intern-researcher

Tashkent State University of Oriental Studies

gayratjonjumayev44@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-6742-587X>

***Annotation.** In this article, we discussed the etymology of the name of the Ak koyunlu in historical sources of the XIV-XV centuries and the name of the state that arose east of Asia Minor. We have analyzed the meanings and the roots that this Ak koyunlu name means.*

Keywords. *Ak koyunlu, Boyondur, Uzun Hasan, Turkmen, Rashididdin Hamadani, totem, Kara koyunlu, Dajla.*

ЭТИМОЛОГИЯ ЭТНОНИМА АК КОЮНЛУ

Жумаев Ғайратжон Исматулло ўғли

Стажер-исследователь

Ташкентский государственный университет востоковедения

gayratjonjumayev44@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-6742-587X>

Аннотация. В этой статье мы обсудили этимологию названия Ак коюнли в исторических источниках XIV-XV веков и название государства, возникшего к востоку от Малой Азии. Мы проанализировали значения и корни, которые означает это название Ак коюнли.

Ключевые слова. Ак коюнлу, Боюндур, Узун Хасан, Туркмен, Рашидиддин Хамадони, тотем, Кара коюнлу, Тигр.

Oq qo‘yunlilar yoki Oq qo‘yunli turkmanlar (اق قويونلو) – turk-o‘g‘uz qabilalarining Boyondur (ايل بايندر) urug‘i birlashmasidan kelib chiqqan sulola va ular tashkil qilgan davlat nomidir.

Oq qo‘yunlilar, oq qo‘yli atamasi quyidagi to‘rtta ilmiy ta‘rif bilan tavsiflanadi:

- 1) turk-o‘g‘uz qabilalarining Dajla daryosining yuqori oqimi bo‘ylarida 14—15-asrlarda tashkil topgan birlashmasi;
- 2) ushbu birlashmaga rahbarlik qilgan yetakchi qabila – boyondurlardan chiqqan sulola;
- 3) aynan shu birlashma tomonidan 15-asr boshida barpo etilgan davlat;

4) o‘zbeklar va qoraqalpoqlar tarkibiga kirgan urug‘ nomi. Oq qo‘yunli etnonimi 20-asr boshlarigacha o‘zbek-qo‘ng‘irotlar, shuningdek, Zarafshon vodiysida yashovchi qoraqalpoqlar tarkibida saqlanib qolgan.

Oq qo‘yunlilar davlati Uzun Hasan davrida (1453—78) o‘zlarining asosiy dushmanlari – Qora qo‘yunlilar davlatini tor-mor etganlar (1468). Armaniston, Ozarbayjon, arab Iroqi va G‘arbiy Eronni egallab, Tabriz shahrini poytaxt qilishgan. Uzun Hasan Usmonli turk saltanati bilan muvaffaqiyatsiz urushlar olib borgan edi. Shuningdek, 1477-yilda Gruziya bilan ham urush olib bordi. 1489-1497-yillarda soliq islohoti o‘tkazishga harakat qilingan, lekin u mulkdorlarning qarshiligiga uchragani sababli natijasiz tugagan. XVI asr boshida Oq qo‘yunli davlati Ismoil Safaviy boshchiligidagi qizilboshlilar tomonidan tor-mor etilgan.

Oq qo‘yunlilar nomi so‘zma so‘z tarjimasida “Oq qo‘ylilar” degan ma‘noni anglatadi. Bu nom dastlab XIV asr oxiri tarixiy manbalarida tilga olinadi. Oq qo‘yunlilar nomi qadimgi turkiy totemik ramzlarga tegishli degan taxminlar bor.

Lekin Rashididdin Hamadoniyning fikricha, turklarga o‘z totem-hayvonlarining go‘shini iste‘mol qilish taqiqlangan, shuning uchun ham chorvador ko‘chmanchi turkiylar qo‘y go‘shining ovqatlanish ratsionidagi ahamiyatini inobatga olsak, bu dargumon. Yana bir faraz shundan iboratki, bu nom ularning chorvalaridagi suruvlarining asosiy rangiga ishora qiladi.

Tarixdan ma‘lumki, qo‘ylar odamlar tomonidan xonakilashtirilgan birinchi hayvonlardan biri bo‘lgan. Qadimgi turklarda qo‘y ramzi farovonlik, tinch-totuv yashash timsoli bo‘lgan. Muqaddas kitoblarda ham ko‘pincha qo‘y yoki qo‘chqor

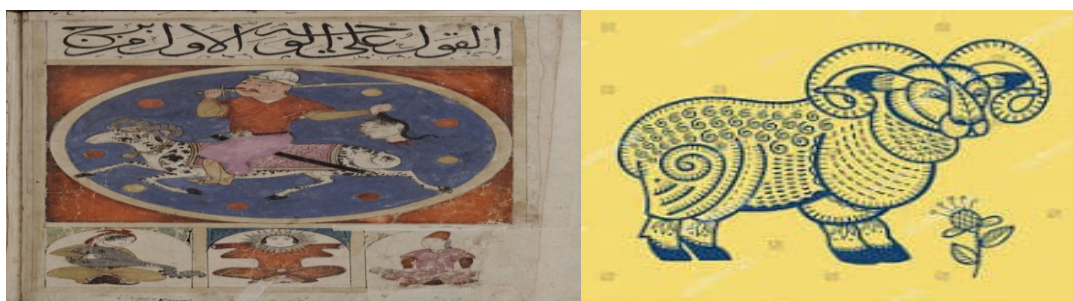
jamiyatga katta yaxshilik yoki noto'g'rilikni tuzatish uchun vosita "hadiya" sifatida tasvirlanadi. Shuningdek, qo'yning ramzi va ma'nosi qadimgi qurbonliklar bilan ham chambarchas bog'liq hisoblanadi.

Qadimdan qo'ylar va qo'chqorlar qimmatli edi, chunki ular rizq, kiyim-kechak va boshqa narsalar uchun jun bilan ta'minlaydigan hayvonlar bo'lgandi. Shunday qilib, qo'y yoki qo'chqorni qurbon qilish turli xudolar va ma'budalarni tinchlantirishning mos usuli deb hisoblangan. Bu amaliyot butun qadimgi dunyoda keng tarqalgan bo'lib, oq qo'y poklik ramzi sifatida maxsus tanlangan.

Nujum ilmi yoki astrologiyada qo'chqor - birinchi astrologik belgi; Qo'chqor burjining ramzi bahor bilan bog'liq - qayta tug'ilish va yangilanish vaqti hisoblangan.

Turkiy yil hisobida ham "Qo'y" yil mavjudligi ham masalaning qiziqarli tomonidir.

Qo'y junidan tayyorlangan kiyim-kechaklarining oq rangda bo'lganligi ham Oq qo'yunli turkmanlarning bunday nomlanishiga asos bo'lib xizmat qilgan.

Hozirda Turkiyaning tog'li sharqiy viloyatlarida, Eron, Ozarbayjon va Kavkaz xalqlarida mavjud bo'lgan kiyimlar va kiyinish usullari tarixda Oq qo'yunlilar deb nomlangan ajdodlardan merosdir.

Xulosa qilib aytganda, turkiy dunyo tarixida ranglarning ham o'ziga xos chuqur ma'nolari va ramzlari mavjud edi. Oq qo'yunli turkmanlar esa tarixda buyuk saltanat qurgan turkiy etnoslardan biri edi. Ularning bunday nomlanishini biz oq qo'yunli ko'chmanchi turkman aholisining turmush tarzida muhim ahamiyat kasb etgan qo'y suruvlar, podalari, yilqilarining oq rangidan hamda oq rangli qo'ylar junidan tayyorlangan mahsulotlardan, masalan, o'tovlarining oq namatlari, oq rangli kiyim-kechaklar, oq rangli bosh kiyimlar, cho'gurma va papaqlar rangidan deb bildik.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR\REFERENCE

1. Faruk Sümer, "Akkoyunlular", Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi s. 270.
2. Çetin Varlık, "Akkoyunlular", VIII, İstanbul, 1988, s. 408.
3. J. E. Woods, 300 Yıllık Türk İmparatorluğu Akkoyunlular, Aşiret, Konfederasyon, İmparatorluk, çev. Sibel Özbudun, Milliyet yay., İstanbul, 1993., s.79.
4. Tihrânî, Diyârbekriyye, s. 40–43, çev. s. 39–40
5. İ. H. Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri, s. 189
6. I.Aka, İran'da Türkmen Hâkimiyeti, s. 26.
7. O'zME. Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil.
8. https://uz.wikipedia.org/wiki/Oq_qo%CA%BByunli